

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

БОЖКО МИКОЛА ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 338.512:338.432:658(043.3)

**УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ
РОСЛИННИЦТВА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Мелітополь – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця (м. Харків) Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Шиян Дмитро Вікторович,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця (м. Харків),
завідувач кафедри економіки
підприємства та менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Нестеренко Світлана Анатоліївна,
Таврійський державний
агротехнологічний університет
(м. Мелітополь), завідувач кафедри
менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Москаленко Валентина Анатоліївна,
Чернігівський національний
технологічний університет,
доцент кафедри маркетингу,
PR-технологій та логістики

Захист дисертації відбудеться 05 липня 2019 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.819.03 у Таврійському державному агротехнологічному університеті за адресою: 72310, Запорізька обл., м. Мелітополь, проспект Б. Хмельницького, 18, корпус №1, ауд. 1.111.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського державного агротехнологічного університету за адресою: 72310, Запорізька область, м. Мелітополь, проспект Б. Хмельницького, 18.

Автореферат розісланий 04 червня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, доцент

С. В. Косторной

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема ефективності завжди перебувала в центрі уваги економічної науки. В сучасних умовах лише ефективно виробництво може стати запорукою подальшого розвитку підприємства. Даний тезис стосується всіх галузей та підприємств. Але при цьому необхідно мати на увазі конкретні особливості, які впливають на формування відповідного рівня ефективності в кожній з них. Зокрема, це стосується галузі рослинництва.

В останні роки вітчизняні підприємства суттєво наростили як обсяги виробництва, так і рівень урожайності головних сільськогосподарських культур. Це дало змогу багатьом виробникам отримати не тільки додаткові доходи, а й підвищити прибутковість виробництва. Разом з тим, в галузі рослинництва продовжують накопичуватись і системні проблеми. Вони пов'язані з порушенням оптимальної структури сівозмін, виснаженням ґрунтів, їх забрудненням. Крім того, вітчизняні підприємства на світових ринках вимушені конкурувати з продукцією країн, які в значній мірі дотують виробництво аграрної продукції. Саме ці питання не знайшли остаточного вирішення в дослідженнях учених цього напрямку економічної науки, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Фундаментально-теоретичні розробки в області формування витрат і теорії вартості були здійснені у працях таких відомих економістів як У. Петті, Ф. Кене, А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршалла, К. Менгера, Ф. Візера, Е. Бем-Баверка, Д. Кейнса, Д. Хікса, Й. Шумпетера та ін.

Питання, пов'язані з теорією та практикою формування й управління витратами, підвищення їх ефективності на сучасному етапі розвитку сільськогосподарського виробництва, знайшли своє відображення в наукових працях таких учених як В.Г. Андрійчук, С.І. Дем'яненко, М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, В.А. Москаленко, С.В. Мочерний, С.А. Нестеренко, О.В. Олійник, І.В. Охріменко, В.С. Пономаренко, Н.В. Ульяновченко, Ю.С. Цал-Цалко, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та ін.

Незважаючи на всю важливість вже здійснених досліджень, окремі аспекти проблеми управління витратами на сільськогосподарських підприємствах потребують подальшої розробки. Зокрема це стосується понятійного апарату, впливу розміру підприємств та інтенсивності виробництва на зміну структури та ефективності витрат, формування ефективних механізмів державної підтримки сільськогосподарських підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за госпдоговорною науковою темою "Оцінка та прогнозування ефективності діяльності ПСП "Пісківське" (номер державної реєстрації

0118U000065), у межах якої автором проведено оцінку та запропоновані шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства. За держбюджетною темою Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва: "Теоретико-методологічне забезпечення економічного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій" (номер державної реєстрації 0116U000001). В межах даної теми автором обґрунтовано підходи до підвищення ефективності управління витратами при виробництві продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка та вдосконалення теоретико-методичних засад управління витратами галузі рослинництва на сільськогосподарських підприємствах та розробка практичних рекомендацій щодо можливих шляхів підвищення їх ефективності. Реалізація цієї мети здійснювалася в процесі вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичне уявлення про економічний зміст категорій "вартість", "витрати";
- узагальнити класифікацію та визначитися з факторами формування витрат на сільськогосподарських підприємствах;
- дослідити теоретичні та практичні аспекти управління витратами;
- здійснити аналіз стану та тенденцій розвитку галузі рослинництва;
- проаналізувати основні тенденції та особливості формування витрат при виробництві продукції рослинництва в Україні та сільськогосподарських підприємствах Харківської області;
- провести оцінку ефективності витрат при виробництві продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах Харківської області;
- проаналізувати вплив спеціалізації та концентрації виробництва на рівень ефективності витрат галузі рослинництва на сільськогосподарських підприємствах;
- провести оптимізацію структури витрат при виробництві окремих сільськогосподарських культур в залежності від рівня інтенсивності виробництва;
- запропонувати шляхи підвищення ефективності управління витратами галузі рослинництва в умовах дії закону спадної віддачі.

Об'єктом дослідження є процес управління витратами галузі рослинництва в умовах дії закону спадної віддачі на сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні проблеми управління витратами галузі рослинництва на сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є фундаментальне положення економічної теорії, а також загальнонаукові принципи проведення дослідження. При цьому були використані такі методи: монографічний (проведення теоретичних і методологічних узагальнень,

вивчення сучасного стану формування витрат сільськогосподарських підприємств); економіко-статистичний (аналіз виробництва та його витрат і впливу витрат на прибутковість виробництва сільськогосподарської продукції); кореляційно-регресійний (дослідження впливу різних складових витрат на рівень урожайності культур); економіко-математичне моделювання (розробка моделі оптимізації витрат сільськогосподарського підприємства з урахуванням розмірів підприємства та рівня інтенсивності виробництва); табличні і графічні методи відображення інформації та ін. Всі методи поєднує системний підхід до вивчення економічних явищ і процесів.

Інформаційну базу дослідження склали аналітичні й статистичні матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Харківській області, Головного управління агропромислового розвитку Харківської облдержадміністрації, дані річної звітності сільськогосподарських підприємств, наукові розробки зарубіжних та вітчизняних науковців, результати власних розрахунків.

Наукова новизна одержаних результатів. До основних результатів дослідження, що відображають наукову новизну, розкривають зміст дисертації та виносяться на захист, належать такі:

уперше:

- запропоновано методичний підхід до визначення рівня державних дотацій при частковій компенсації витрат на мінеральні добрива з врахуванням дії закону спадної віддачі (с.12-14);

удосконалено:

- класифікацію витрат сільськогосподарських підприємств з виділенням окремої групи витрат, які повинні нести землекористувачі на землях гіршої якості для отримання того самого рівня урожаю, як і землекористувачі на землях кращої якості в умовах дії закону спадної віддачі для отримання очікуваного фінансового результату (с. 6);

- оцінку впливу рівня витрат на урожайність окремих культур з визначенням меж фазових переходів в ланці "витрати- урожайність" (с. 8);

- оцінку структури витрат через розрахунок запропонованого коефіцієнта структури постійних витрат (с. 10-11);

дістало подальший розвиток:

- трактування сутності категорій "витрати", як процесу використання ресурсів підприємством при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, який призводить до зменшення власного капіталу або збільшення зобов'язань (с. 5);

- оцінка впливу розмірів підприємств та рівня інтенсивності виробництва окремих сільськогосподарських культур на зміну структури витрат (с. 7);

- оцінка впливу концентрації виробництва на рівень ефективності витрат з визначенням оптимальних розмірів посівних площ окремих культур, при яких величина прибутку та рівень рентабельності будуть максимальними (с. 9);

- аналіз впливу рівня інтенсивності виробництва на зміну структури витрат в ланці "постійні-змінні" з виділенням нелінійного характеру даної залежності (с. 10).

Практичне значення одержаних результатів. Основні результати дослідження доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, реалізація яких сприятиме підвищенню ефективності управління витратами галузі рослинництва на сільськогосподарських підприємствах. Зокрема, пропозиції щодо встановлення фазових переходів між рівнем витрат та рівнем урожайності пшениці, кукурудзи на зерно, соняшнику на сільськогосподарському підприємстві ТОВ "Агротехнік" Лозівського району Харківської області (довідка № 211 від 21.09.2018 р.), пропозиції відносно методичних підходів до визначення коефіцієнта структури постійних витрат ПСП "Бурлуцьке" Великобурлуцького району Харківської області (довідка № 284 від 19.10.2018 р.), пропозиції відносно оцінки впливу рівня інтенсивності виробництва окремих сільськогосподарських культур на зміну структури витрат СТОВ АФ ім. Т.Г. Шевченка Вовчанського району Харківської області (довідка № 364 від 15.10.2018 р.), пропозиції щодо оцінки впливу концентрації виробництва на рівень ефективності витрат з визначенням конкретних оптимальних параметрів посівних площ по окремим культурам АФ "Надія" ТОВ Чугуївського району Харківської області (довідка № 522 від 07.10.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі наукові результати, що викладені в роботі та виносяться на захист, отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень доповідалися й обговорювалися на Міжнародних науково-практичних конференціях "Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери" (м. Харків, 2016 р.), "Новітні наукові досягнення" (м. Софія, 2016 р.), "Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця" (м. Харків, 2017, 2018 р.) "Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів" (м. Харків, 2017 р.) "Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики" (м. Харків, 2017 р.), "Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування" (м. Мелітополь, 2018 р.), "Конкурентоспроможність національної економіки" (м. Київ, 2018 р.), на науково-практичній Інтернет-конференції з міжнародною участю, що присвячена пам'яті доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НААН України В.Я. Амбросова (м. Харків, 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених та студентів "Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти" (м. Харків, 2016, 2017, 2018 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Перспективи інституціонального розвитку земельних відносин в Україні" (м. Полтава, 2018).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 20 наукових працях загальним обсягом 4,5 ум.-друк. арк., що належать особисто автору, з них: 7 у наукових фахових виданнях України та включених до міжнародних наукометричних баз даних, обсягом 3,45 друк. арк., 13 публікацій – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок комп'ютерного тексту, в тому числі 186 сторінок основного тексту. Дисертаційна робота містить 38 таблиць, 46 рисунків. Список використаних джерел налічує 185 найменувань та розміщений на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження, сформульовано наукову новизну, розкрито практичне значення одержаних результатів та їх апробацію.

У першому розділі «**Теоретичні та методичні аспекти управління витратами на сільськогосподарських підприємствах**» розглянуто поняття вартості в сучасній економічній науці, класифікацію витрат, теоретичні аспекти управління витратами на сільськогосподарських підприємствах

Підкреслюється, що поняття вартості є одним з базових в економічній науці. Його визначення пов'язане з роботами перших фізіократів та класиків. Однак до цього часу єдиної точки зору відносно даного поняття та факторів його формування не існує. Сучасна теорія вартості товару в значній мірі базується на позиціях висунутих А. Маршаллом. В першу чергу це стосується представників неокласичної школи. У представників неінституціональної теорії центральним елементом, який визначає вартість, є трансакційні витрати. Ці витрати визначаються як витрати, що супроводжують взаємодію економічних агентів незалежно від того, де вони протікають. Зокрема, виникають питання, в якій мірі попит та пропозиція узгоджуються з величиною витрат при виробництві товарів. Наша позиція полягає в тому, що витрати на мікрорівні – це процес використання ресурсів підприємством при здійсненні операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, який призводить до зменшення власного капіталу або збільшення зобов'язань.

Будь-який аналіз витрат повинен будуватись на інформаційному забезпеченні та розумінні системи формування витрат на підприємстві. При цьому важливо визначитись з принципами класифікації витрат та системою їх обліку на підприємстві. Сьогодні в економічній науці відсутня єдина точка зору у питаннях щодо кількості та критеріїв класифікаційних ознак відносно поділу витрат. Така ситуація пояснюється різноманітністю внутрішньої структури витрат на підприємствах різних видів діяльності. Найбільш

поширена класифікація виробничих витрат пов'язана з їх поділом на прями та розподільчі, постійні та змінні.

Особливість сільського господарства призводить до виникнення ще одного виду витрат, пов'язаних з різною їх окупністю на землях різної родючості. Цей вид витрат напряму пов'язаний з проблемою формування ренти в сільському господарстві. На гірших за якістю землях землекористувачі вимушені нести додаткові витрати для отримання того самого рівня урожаю або доходу з врахуванням дії закону спадної віддачі.

Історія питання управління витратами дуже тісно перетинається з історією розвитку загальної науки про управління. Головним завданням управління витратами повинна бути оцінка кількісного співвідношення між продукцією, що виробляється та факторами виробництва і якого характеру даний взаємозв'язок. В сучасних умовах управління витратами означає створення єдиної, раціональної, чітко та безперерійно функціонуючої системи з певними цільовими установками та взаємопов'язаними елементами.

Проведений розгляд засвідчив суттєву розбіжність в трактуванні поняття «управління витратами». Наша позиція в даному випадку полягає в тому, що управління витратами – це процес прийняття рішень відносно оптимального вибору обмежених ресурсів, який спрямований на оптимізацію рівня ефективності їх використання.

У другому розділі **«Аналіз витрат та оцінка рівня їх ефективності при виробництві продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах»** проаналізовано стан та тенденції розвитку галузі рослинництва, особливості формування рівня витрат на підприємствах регіону, здійснено аналіз ефективності витрат при виробництві продукції рослинництва.

Аналіз складу і структури витрат галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України за 2015-2017 роки дав можливість встановити, що питома вага витрат на відрахування на соціальні заходи скоротилась з 1,8% у 2015 році до 1,1% у 2017 році, витрати на оплату праці з 5,1% до 4,9% відповідно. В той же саме час питома вага інших витрат зросла з 18,3% до 36,1%. При аналізі складу та структури витрат в сільськогосподарських підприємствах Харківської області за той саме період головним трендом стало зменшення питомої ваги витрат на оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями (з 18,0% у 2015 році до 8,3% у 2017 році).

Одним з елементів дослідження стала оцінка впливу розмірів підприємства на структуру витрат при виробництві окремих культур на сільськогосподарських підприємствах Харківської області за даними 2016 року. Було встановлено, що по пшениці питома вага матеріальних витрат у підприємств з посівною площею до 100 га дорівнювала 71,0%, а у підприємств з посівною площею більше 1000 га - 67,4%. В той же саме час питома вага витрат на мінеральні добрива у виділених групах підприємств

зросла з 21,6% до 27,0%. Надійність розбіжностей між групами була підтверджена шляхом порівняння середніх величин за t-критерієм Стьюдента.

Дослідження впливу інтенсивності виробництва на структури витрат по пшениці дало можливість констатувати падіння питомої ваги витрат на насіння з 11,6% в групі з рівнем витрат до 7000 грн/га та до 6,2% в групі з рівнем витрат понад 13000 грн/га. Слід також відмітити, що серед матеріальних витрат зі зростанням рівня інтенсивності виробництва відбувається збільшення питомої ваги витрат на мінеральні добрива та решти матеріальних витрат. Якщо в першій групі питома вага даних статей дорівнювала відповідно 25,7% та 10,4%, то в останній групі вже 28,1% та 14,6% відповідно. Дана зміна може свідчити про фактори, які обумовлюють більш високу урожайність культур.

Окремо було проведено аналіз динаміки зміни самої урожайності. Це обумовлено тим, що урожайність культур фактично відображає, в значній мірі, і рівень інтенсивності виробництва. Оцінка динаміки зміни урожайності здійснювалась по зерновим та зернобобовим культурам, соняшнику, цукровому буряку. Дані за найбільш тривалий період (1951-2017 рр.) вдалось отримати по зерновим культурам як по Україні, так і Харківській області. Були встановлені періоди як підвищеної, так і зниженої урожайності. Періоди високої урожайності припадали на 1987-1994 рр. та 2008-2017 рр. Періоди низької урожайності, відповідно, на 1950-1978, 1995-2007 рр. Роки низької урожайності зернових культур: 1954, 1963, 1968, 1972, 1975, 1991, 2003 та 2010. Саме в ці роки окупність витрат може суттєво відрізнятись від очікуваного рівня. Спектральний аналіз динамічних рядів засвідчив наявність циклу тривалістю 22 роки.

Формування рівня урожайності в першу чергу було обумовлено рівнем інтенсивності виробництва. При виробництві пшениці в групі з рівнем урожайності до 30 ц/га величина витрат дорівнювала 6339,8 грн/га, з рівнем урожайності 40,1-50 ц/га – 10096,2 грн/га, з рівнем урожайності понад 60 ц/га - 13385,5 грн/га (табл. 1).

Зроблене припущення про наявність фазових переходів між рівнем витрат та рівнем урожайності. Це означає, що в середньому по сукупності підприємств поступове нарощування витрат не призводить до подібного нарощування урожайності культур. Але при досягненні відповідної величини відбувається стрімке підвищення рівня урожайності. Проведені дослідження свідчать, що по пшениці такі переходи відбувались при рівні витрат 6339,8 грн/га, 8520,4 грн/га, 10277 грн/га, та 13385,5 грн/га. При даному рівні витрат середня урожайність по виділеним групам дорівнювала відповідно 25,7 ц/га, 36,1 ц/га, 47,5 ц/га та 71,8 ц/га. По соняшнику дані фазові переходи мали місце при рівні витрат 6682,8 грн/га, 10562,5 – 11793,0 грн/га та 14735,4-15268,2 грн/га. При даному рівні витрат середня урожайність дорівнювала 11,3 ц/га, 24,5 ц/га та 39,0 ц/га відповідно.

**Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем
урожайності пшениці в Харківській області**

Групи	Урожай- ність, ц/га	Витрати на 1 га, всього грн	Витрати мін. добри на 1 га, грн	Аморти- зація на 1 га, грн	Посівна площа га	Питома вага посівної площі в площі ріллі, %	Прибуток на 1 га, грн	Рента- бель- ність, %
до 30	25,7	6339,8	1354,7	374,2	295,9	23,6	676,8	9,6
30,1-40	36,1	8520,4	2107,2	553,4	552,4	29,7	1510,2	15,2
40,1-50	45,0	10096,2	2809,0	601,5	853,0	31,6	2965,8	25,2
50,1-60	55,0	10821,1	2936,2	667,5	704,1	29,7	5565,2	46,4
>60	71,8	13385,5	3727,0	865,2	439,7	25,1	7156,9	43,0
По обл.	45,0	9815,6	2628,1	604,8	634,9	29,7	3139,7	27,5

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг.

Важливою є залежність між величиною урожайності та величиною прибутку і рентабельності. В групі з рівнем урожайності до 30 ц/га прибуток на 1 га дорівнював 676,8 грн/га, а рентабельності – 9,6%. В групі з рівнем урожайності 30,1-40 ц/га ці показники вже дорівнювали, відповідно, 2965,8 грн/га та 25,2%, а в групі з урожайністю понад 60 ц/га – 7156,9 грн/га та 43,0% відповідно.

Було здійснено аналіз рентабельності виробництва зернових культур, соняшнику та цукрового буряку за 2001-2016 рр. Встановлено, що найбільш рентабельною культурою за аналізованій період був соняшник. Середній рівень рентабельності дорівнював 49,9%. На другому місці – зернові культури – 20,6%. Нарешті, найменший рівень рентабельності мав місце при виробництві цукрового буряка – 12,2%.

У третьому розділі «**Шляхи підвищення ефективності управління витратами виробництва продукції рослинництва**» обґрунтовані напрями підвищення ефективності управління витратами з врахуванням рівня спеціалізації та концентрації виробництва, здійснено оцінку рівня оптимальної структури витрат при виробництві окремих культур, запропоновані шляхи підвищення ефективності управління витратами в умовах дії закону спадної віддачі.

Проведене дослідження впливу рівня спеціалізації через величину питомої ваги товарної продукції галузі рослинництва в структурі товарної продукції на рівень економічної ефективності виробництва дозволило встановити, що у підприємствах з питомою вагою галузі рослинництва до 50% величина прибутку на 1 га дорівнювала 3375,9 грн/га, у підприємств з питомою вагою галузі рослинництва 75,1-99,9% - 4576,7 грн/га, а у підприємств з питомою вагою галузі рослинництва 100% - 4484,0 грн/га. По даним групам також суттєво відрізнялась величина товарної продукції на 1 га ріллі. Не менш суттєва різниця між групами мала місце по величині товарної продукції на одного працівника галузі рослинництва.

Аналіз рівня концентрації виробництва за критерієм площі ріллі дозволив встановити, що в групі підприємств з площею ріллі до 300 га на 1 га посівної площі в середньому було отримано збиток у розмірі 2576,6 грн, в групі з площею 1500,1-2000 га – прибуток 5192,7 грн/га, у підприємств з площею понад 5000 га – величина прибутку була меншою і дорівнювала 3525,6 грн/га (табл. 2). Таким чином, дана залежність має нелінійний характер.

Таблиця 2

**Вплив рівня концентрації на ефективність виробництва в галузі
рослинництва на сільськогосподарських підприємствах
Харківської області**

Група за площею ріллі, га	Прибуток рослинництва на 1 ріллі, грн	Рентабельність рослинництва, %
до 300	-2576,6	-7,1
300,1-600	4466,0	50,9
600,1-1000	4350,5	46,2
1000,1-1500	4818,2	47,4
1500-2000,1	5192,7	60,5
2000,1-3000	5624,6	59,5
3000,1-4000	3487,1	34,5
4000,1-5000	4904,4	47,0
більше 5000	3525,6	36,3
По області	4417,4	44,7

Джерело: Розраховано автором з використанням даних ф. 50-сг.

Фактично подібного характеру була залежність між площею ріллі та рентабельністю галузі рослинництва. Її найменша величина припала на граничні групи, а найбільша – на групу підприємств з площею 1500,1-2000 га та 2000,1-3000 га. Виходячи з отриманих моделей залежності між площею ріллі та величиною рентабельності галузі рослинництва з одного боку та величиною прибутку на 1 га ріллі по галузі рослинництва з іншого боку, було встановлено максимуми даних функцій. За даними критеріями площа ріллі, при якій показники прибутковості та рентабельності галузі рослинництва будуть максимальні, повинна знаходитись на рівні 3300 – 4634 га.

Подібний аналіз було здійснено по окремим культурам, а саме: пшениці, кукурудзі на зерно та соняшнику. Було встановлено, що при виробництві пшениці в сільськогосподарських підприємствах Харківської області найбільш ефективними понесені витрати були за критерієм рентабельності та прибутковості при розмірах посівних площ від 693 га до 1022 га. По кукурудзі на зерно найбільша рентабельність була в групах з посівною площею до 100 га та більше 700 га. Виробництво соняшнику за даними критеріями найбільш ефективним буде у підприємств з посівною площею від 1052 до 1102 га.

Один з найбільш поширених методів аналізу витрат пов'язаний з їх розподілом на постійні та змінні. Даний спосіб дозволяє не тільки розрахувати низку пов'язаних за структурою витрат показників, а й оцінити

рівень ризику виробництва, його можливості відносно подолання кризисних періодів та сезонних коливань обсягів виробництва. На практиці використовується як логічний поділ витрат, так і графічний метод. Одною з переваг графічного методу є об'єктивність у визначенні величини постійних витрат. Це досягається шляхом побудови та вирішенням системи рівнянь, які характеризують залежність обсягів виробництва, витрат, обсягів виробництва та доходів підприємства.

Розрахунок структури витрат робився в розрізі трьох найбільш важливих для Харківської області культур: пшениця, кукурудза на зерно, соняшник. При цьому всі підприємства були поділені за рівнем витрат на 1 га посівної площі. Це дало можливість виявити залежності по кожній з виділених груп. По пшениці були виділені наступні групи: до 7000 грн/га, 7000,1-10000 грн/га, 10000,1-13000 грн/га та більше 13000 грн/га. Аналіз постійних витрат здійснювався не тільки в цілому, а й по окремим статтям.

Величина постійних витрат змінювалась від 4547 грн/га у групі підприємств з загальною величиною витрат до 7000 грн/га до 11542 грн/га у підприємств з середнім рівнем витрат більше 13000 грн/га. Відносно співвідношення постійних та середніх витрат. В даному випадку воно змінювалось з 80,6% у групі підприємств з рівнем витрат до 7000 грн/га, 96,4% у підприємств з рівнем витрат 10000,1-13000 грн/га та 77,5% у підприємств з рівнем витрат понад 13000 грн/га.

При виробництві кукурудзи на зерно величина постійних витрат змінювалась з 4888 грн/га у підприємств з рівнем витрат до 8000 грн/га до 12337 грн/га, у підприємств з рівнем витрат понад 16000 грн/га, по соняшнику величина даного показника змінювалась від 7392 грн/га у підприємств з рівнем витрат 9000 грн/га до 20671 грн/га у підприємств з рівнем витрат понад 17000 грн/га.

Було запропоновано розраховувати коефіцієнт структури постійних витрат за наступною формулою:

$$K = \sqrt{\sum(P_i \times P_n)} \quad (1)$$

де: K – коефіцієнт структури постійних витрат.

P_i – питома вага і-статті витрат в структурі витрат в середньому по сукупності підприємств;

P_n - питома вага постійних витрат у структурі витрат по і-статі по сукупності підприємств.

Економічний зміст даного коефіцієнта полягає в тому, що величина постійних витрат визначається як відносна величина по окремим статтям, яка потім об'єднується в загальну величину витрат з врахуванням фактору ваги даної статті. Максимальне значення даного коефіцієнта може дорівнювати 1. На прикладі підприємств, які займались виробництвом пшениці, розраховані значення коефіцієнтів структури постійних витрат для обраних груп (табл. 3).

**Значення коефіцієнтів структури постійних витрат при
виробництві пшениці в залежності від інтенсивності
на сільськогосподарських підприємствах
Харківської області**

Витрати на 1 га, грн	Коефіцієнт структури постійних витрат
до 7000	0,787
7000,1-10000	0,893
10000,1-13000	0,996
більш 13000	0,857

Джерело: власні розрахунки

Отримані результати дають нам можливість зробити висновок, який відповідно підтверджує попередні. Зокрема, найбільша величина постійних витрат була у підприємств з рівнем витрат 10000,1-13000 грн/га (0,996). У підприємств з рівнем витрат більше 13000 грн/га вона виявилась суттєво меншою (0,857). Розрахунок та аналіз даного коефіцієнту по соняшнику та кукурудзі на зерно дозволив встановити чітку тенденцію до поступового нарощування величини умовно-постійних витрат зі зростанням рівня інтенсивності та зменшенням їх величини у групі підприємств з найбільшим рівнем витрат.

Аналіз ефективності окремих статей витрат дає можливість констатувати, що по окремим культурам дана залежність має нелінійний характер. Максимальна величина прибутку на сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2016 році мала місце при рівні витрат 7000,1-10000 грн/га, по кукурудзі на зерно при рівні витрат 8000,1-12000 грн/га. Було також здійснено оцінку рівня ефективності окремих статей витрат. По мінеральним добривам максимальна ефективність витрат при виробництві пшениці має місце при рівні витрат 3972 грн/га, а по кукурудзі на зерно – 4493 кг/га. В середньому це відповідає рівню внесення мінеральних добрив по пшениці 183 кг/га, а по кукурудзі на зерно - 194 кг/га.

З метою доведення рівня внесення мінеральних добрив до науково-обґрунтованого рівня пропонується методичний підхід до визначення величини можливих дотацій з боку держави, який враховує як рівень доходності, так і дію закону спадної віддачі. Подібна дотація повинна надаватись лише тим підприємствам, які ведуть інтенсивне виробництво і вносять мінеральні добрива на рівні не меншому встановленого рівня.

В сьогоденнішніх реаліях внесення органічних добрив в переважній більшості підприємств неможливо. Відтак, за нормативом під пшеницю необхідно вносити 250 кг мінеральних добрив. Однак, як свідчать наші розрахунки, збільшувати внесення добрив на рівні більш ніж 183 кг не має економічного сенсу через падіння величини прибутковості. Витрати на рівні 250 кг у відповідності до проведених розрахунків повинні відповідати рівню витрат 5422 грн/га у цінах 2016 року. Безумовно, ці витрати будуть економічно виправданими, якщо рівень прибутковості витрат буде не

меншим, ніж в оптимальному варіанті. Крім того, необхідно зважати на ситуацію з падінням рівня прибутковості витрат.

Виходячи з цього, пропонується наступна формула визначення прибутку, за умов дотримання рівня прибутковості та врахуванням дії закону спадної віддачі:

$$P_p = P_m + P_n / K_v \quad (2)$$

де:

P_p – розрахунковий прибуток, при якому рівень ефективності витрат по мінеральним добривам відповідає оптимальній величині;

P_m – максимальна величина прибутку при даному рівні витрат по обраній статті по сукупності підприємств;

P_n – нормативна величина прибутку, яка при додаванні до оптимального його рівня забезпечує урівноважену з оптимальним рівнем відносну дохідність витрат;

K_v – коефіцієнт віддачі витрат, який враховує дію закону спадної віддачі у відповідності з встановленою залежністю по даній сукупності.

Величина коефіцієнта віддачі витрат визначається наступним чином:

$$K_v = O_{Vo} / O_{Vf} \quad (3)$$

де:

O_{Vo} – окупність витрат за оптимальної величини прибутку по даній сукупності;

O_{Vf} – окупність витрат за моделлю встановлення залежності між витратами та їх прибутковістю.

Розрахунок по даним сільськогосподарських підприємств проводився для тих, в яких рівень витрат мінеральних добрив перевищував встановлений максимальний рівень прибутковості використання мінеральних добрив (183 кг). Виходячи з встановлених закономірностей та побудованої моделі залежності прибутковості витрат по мінеральним добривам, при рівні їх витрат у 190 кг діючої речовини на 1 га посівної площі пшениці, недоотримання прибутку буде становити 1153,9 грн/га. При рівні витрат 220 кг добрив недоотримання прибутку вже буде дорівнювати 1380,8 грн/га, а при витратах 250 кг/га – 1669,4 грн/га. З 409 підприємств, які займались виробництвом пшениці в Харківській області, за пропонуємою методикою, дотації могли отримати 59, або 14,4%. Ці підприємства мали 35104 га посівної площі пшениці, що становила 13,0% до її загальної величини. Сума дотацій мала дорівнювати 49,9 млн. грн, або 8,6 % від доходів підприємств від реалізації пшениці.

Серед десяти базових підприємств, по яким здійснювалось дослідження, лише АФ «Надія» та ТОВ АГ "Гракове" можуть претендувати на отримання дотацій. Величина дотацій повинна була дорівнювати 1669 грн/га та 1357 грн/га відповідно. Це дасть можливість АФ "Надія" збільшити величину прибутку з 10107 грн/га до 11776 грн/га, а ТОВ АГ "Гракове" – з 290,9 грн/га до 1648 грн/га.

**Вплив пропонуємих заходів підтримки виробників пшениці в
Харківській області на фінансові результати
окремих підприємств**

Підприємства	Кількість внесених мін. добрив, кг/га	Середня ціна 1 кг мін. добрив, грн	Витрати на мін. добрива на 1 га, грн	Загальна сума недоотри- маного прибутку, грн	Прибуток на 1 га, грн	Прибуток з урахув. дотацій, грн/га
АФ "Надія"	249	22	5406	1669	10107	11776
ТОВ АГ "Гракове"	217	22	4711,0	1357	290,9	1648

Для того, щоб врахувати зміну цін за 2017-2018 рр. було визначено індекс цін по мінеральним добривам. У відповідності з проведеними розрахунками середній індекс цін на мінеральні добрива у 2017 році дорівнював 1,15, а у 2018 році - 1,32. Виходячи з цього, велична дотацій повинна була збільшитись у АФ "Надія" з 1664 грн/га до 2542 грн/га у 2018 році, а у ТОВ АГ "Гракове" з 1357 грн/га до 2073 грн/га.

Даний механізм визначення недоотриманого доходу підприємств може бути використаний при визначенні можливих дотацій з боку держави. Тобто, повинен бути створений економічний механізм, який би дозволяв сільськогосподарським підприємствам збільшити кількість внесених мінеральних добрив, що в свою чергу позитивно вплине на стан відновлення родючості ґрунтів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі узагальнені теоретичні положення та запропоновані наукові підходи щодо підвищення ефективності управління витратами продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах.

За результатами проведеного дослідження у дисертації зроблено наступні висновки та пропозиції.

1. Проблеми поняття категорії «вартість», «витрати» є базовими в економічній науці. Початок дискусії по даній проблемі мав місце ще в роботах перших фізіократів та класиків. Однак, не зважаючи на це, і сьогодні відсутня єдина думка відносно чіткого трактування поняття вартості, її взаємозв'язку з цінами, впливу зовнішніх факторів. Крім того, багато практичних питань виникає під час оцінки впливу інтенсивності виробництва на структуру витрат, прояву закону спадної віддачі в сільському господарстві, підходам до поділу витрат на постійні та змінні та іншим проблемам. Всі вони потребують подальших розробок та досліджень.

2. Поняття витрат на рівні підприємства має широке коло визначень. З нашої точки зору, витрати – це процес використання ресурсів підприємством в процесі здійснення своєї операційної, фінансової та інвестиційної

діяльності, який призводить до зменшення власного капіталу або збільшення зобов'язань.

3. Особливість сільського господарства породжує витрати, пов'язані з різною їх окупністю на землях різної родючості. На землях гіршої якості землекористувачі вимушені нести додаткові витрати для отримання того самого рівня урожайності, який можуть отримувати інші землекористувачі на землях кращої якості. Ці витрати землекористувачі мають додатково понести для того, щоб отримати запланований рівень урожаю та скорегувати дію закону спадної віддачі при отриманні фінансових результатів.

4. Управління витратами на підприємстві уявляє собою складну систему, в якій прийнято виділяти центри відповідальності, методи управління, відповідну організацію системи обліку. Все це має сприяти підвищенню ефективності витрат, оптимізації ресурсів підприємства. Управління витратами – це процес прийняття рішень відносно оптимального вибору обмежених ресурсів, який спрямований на оптимізацію рівня ефективності їх використання.

5. Аналіз складу і структури витрат галузі рослинництва на сільськогосподарських підприємствах України за даними 2015-2017 років дав можливість встановити, що збільшились інші витрати, включаючи плату за оренду (на 143%) та витрати на амортизацію (більш ніж на 86%). В той же саме час матеріальні витрати збільшились лише на 6 %. Всі ці зміни вплинули на структуру витрат. Зокрема, питома вага інших витрат зросла з 18,3% до 36,1%. При аналізі складу та структури витрат на сільськогосподарських підприємствах Харківської області також було відмічено, що серед статей витрат головним трендом стало зменшення питомої ваги витрат на оплату послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями (з 18,0% у 2015 році до 3,3% у 2017).

6. Дослідження впливу розмірів посівних площ на структуру витрат при виробництві окремих культур на сільськогосподарських підприємствах Харківської області за даними 2016 року дозволило встановити, що при виробництві пшениці питома вага матеріальних витрат у підприємств з посівною площею до 100 га дорівнювала 71,0%, а у підприємств з посівною площею більше 1000 га - 67,4%. В той же саме час питома вага витрат на мінеральні добрива у виділених групах підприємств зросла з 21,6% до 27,0%. Надійність розбіжностей між групами була підтверджена шляхом порівняння середніх величин за t-критерієм Стюдента. Дослідження впливу інтенсивності виробництва на структуру витрат по пшениці дало можливість констатувати падіння питомої ваги витрат на насіння з 11,6% в групі з рівнем витрат до 7000 грн/га, та до 6,2% в групі з рівнем витрат понад 13000 грн/га.

7. Формування рівня урожайності в першу чергу було обумовлено рівнем інтенсивності виробництва. При виробництві пшениці в групі з рівнем урожайності до 30 ц/га величина витрат дорівнювала 6339,8 грн/га, з рівнем урожайності 40,1-50 ц/га – 10096,2 грн/га, з рівнем урожайності понад 60 ц/га - 13385,5 грн/га. Зроблене припущення про наявність фазових переходів між

рівнем витрат та рівнем урожайності. По пшениці такі переходи відбувались при рівні витрат 6339,8 грн/га, 8520,4 грн/га, 10277 грн/га, та 13385,5 грн/га. При даному рівні витрат середня урожайність по виділених групам дорівнювала відповідно 25,7 ц/га, 36,1 ц/га, 47,5 ц/га та 71,8 ц/га. По соняшнику дані фазові переходи мали місце при рівні витрат 6682,8 грн/га 10562,5 – 11793,0 грн/га та 14735,4-15268,2 грн/га. При даному рівні витрат середня урожайність дорівнювала 11,3 ц/га, 24,5 ц/га та 39,0 ц/га.

8. Аналіз рівня концентрації виробництва за критерієм площі ріллі дозволив встановити, що в групі підприємств з площею ріллі до 300 га на 1 га посівної площі в середньому було отримано збиток у розмірі 2576,6 грн, в групі з площею 1500,1-2000 га – прибуток 5192,7 грн/га, у підприємств з площею понад 5000 га – величина прибутку була меншою і дорівнювала 3525,6 грн/га. Виходячи з отриманих результатів було визначено, що оптимальна площа ріллі за критерієм прибутковості та рентабельності галузі рослинництва повинна знаходитись на рівні 3300 – 4634 га. При виробництві пшениці на сільськогосподарських підприємствах Харківської області найбільш ефективним понесені витрати були за критерієм рентабельності та прибутковості при розмірах посівних площ від 693 га до 1022 га, при виробництві соняшнику найбільша ефективність досягалась у підприємств з посівною площею від 1052 до 1102 га.

9. Було запропоновано визначати коефіцієнт структури постійних витрат як суму від множення питомої ваги окремих витрат в структурі витрат в середньому по сукупності підприємств на питому вагу постійних витрат структури витрат по даній сукупності підприємств. Економічний зміст даного коефіцієнта полягає в тому, що величина постійних витрат визначається як відносна величина по окремим статтям, яка потім об'єднується в загальну величину витрат з врахуванням фактору ваги даної статті. Максимальне значення даного коефіцієнта може дорівнювати 1.

10. З метою доведення рівня внесення мінеральних добрив до науково-обґрунтованого рівня пропонується методичний підхід до визначення величини можливих дотацій з боку держави, який враховує як рівень доходності, так і дію закону спадної віддачі. Було визначено, що при внесенні мінеральних добрив на рівні у 190 кг на 1 га посівної площі пшениці сума дотацій повинна становити 1153,9 грн/га, при рівні внесення мінеральних добрив 220 кг - 1380,8 грн/га. По кукурудзі на зерно сума дотацій може становити при рівні внесення 200 кг – 794 грн/га, при рівні внесення 250 кг - 985 грн/га. Використання зроблених пропозицій дасть можливість не тільки збільшити кількість внесення мінеральних добрив, а і дозволить збільшити обсяги виробництва культур, покращить рівень відтворення родючості ґрунтів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України та у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних.

1. Божко М. В. Трансформація категорії витрат в економічних дослідженнях. Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки. 2016. № 2. С. 63-68.
2. Божко М. В. Спеціалізація та концентрація виробництва як фактори забезпечення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2018. №3. С. 36-42.
3. Божко М. В. Альфред Маршалл і закон спадної віддачі додаткових витрат. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2016. № 2. - С. 160-164.
4. Божко М. В. Окремі тенденції в зміні валових зборів та урожайності сільськогосподарських культур. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2017. - № 1-2 (33-34). - С. 17-24.
5. Божко М. В. Тенденції зміни обсягів виробництва в сільськогосподарських підприємствах України [Електронний ресурс]. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. №17.
6. Божко М. В. Фактори формування структури витрат при виробництві окремих сільськогосподарських культур. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник наукових праць Харківського національного автомобільно-дорожнього університету. 2017.- №3 (18), том 2.
7. Шиян Д. В., Божко М. В. Формування структури витрат в процесі інтенсифікації виробництва продукції рослинництва. Економіка розвитку. - 2018.- №4 (88). -С. 30-38. (Здобувачу належить оцінка впливу інтенсивності виробництва на структуру витрат)

Опубліковані наукові праці апробаційного характеру:

8. Божко М. В. Potential and problems of Today's Ukrainian agricultural sector. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції "Новітні наукові досягнення". С. 53-55.
9. Шиян Д. В., Божко М. В. Інтенсифікація як фактор ефективності виробництва пшениці. Економічні, соціальні та екологічні проблеми розвитку агропродовольчої сфери: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 19 лютого 2016 р.С. 329-333 (Здобувачем досліджено вплив рівня інтенсивності виробництва на рівень економічної ефективності виробництва).
10. Шиян Д. В., Божко М. В. Теоретичні аспекти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Проблеми розвитку аграрної економіки в умовах глобалізації: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної

Інтернет-конференції, присвяченої пам'яті професора В.Я. Амбросова, 10 березня 2016 р. 2016. С. 39-41. (Здобувачем досліджені теоретичні підходи до визначення поняття "інтенсифікація").

11. Божко М. В. Ефективність витрат при виробництві пшениці. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та студентів, м. Харків, 22 квітня 2016 року. 2016. С. 418-421.

12. Божко М. В. Динаміка структурних витрат при виробництві окремих культур. Матеріали Міжнародної наукової конференції "Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця": тези доповідей, 1-2 червня 2017 р. С. 212-214.

13. Божко М. В. Окремі тенденції зміни складу та структури витрат в сільськогосподарських підприємствах. Проблеми і перспективи інноваційного розвитку аграрного сектора економіки в умовах інтеграційних процесів : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 25 жовтня 2017 р. 2017. С. 238-241.

14. Божко М. В. Вплив концентрації та інтенсифікації на структуру витрат галузі рослинництва. Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 16-17 листопада 2017 р. 2017. С. 84-86.

15. Божко М. В. Ефективність витрат при виробництві зернових культур в Україні. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів, м. Харків, 28 квітня 2017 року. 2017. - С. 453-456.

16. Божко М. В. Окремі тенденції формування структури витрат при виробництві продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Розвиток європейського простору очима молоді: економічні, соціальні та правові аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції докторантів, молодих учених та студентів, м. Харків, 27 квітня 2018 року. - С. 188-192.

17. Божко М. В. Структура посівних площ сільськогосподарських культур як фактор формування сталого землекористування. Перспективи інституціонального розвитку земельних відносин в Україні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 - 16 березня 2018 року). 2018. С. 72-74.

18. Божко М. В. Вплив рівня урожайності на формування фінансових результатів при виробництві окремих сільськогосподарських культур. Тези міжнародної науково-практичної конференції "Соціально-економічні проблеми розвитку бізнесу та місцевого самоврядування": зб. матер. конференц. 2018. - С. 25-28.

19. Божко М. В. Фактори формування рівня ефективності виробництва пшениці в сільськогосподарських підприємствах. Матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції "Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця": тези доповідей, 31 травня - 1 червня 2018 р. 2018. С. 15-16.

20. Шиян Д. В., Божко М. В. Розміри посівних площ як фактор формування конкурентоспроможності підприємств в сільському господарстві. Конкурентоспроможність національної економіки: Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, 4-5 жовтня 2018 р. 2018. С. 107-111. (Здобувачу належить аналіз впливу розмірів підприємства на рівень конкурентоспроможності підприємства).

АНОТАЦІЯ

Божко М.В. Управління витратами виробництва продукції рослинництва на сільськогосподарських підприємствах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» – Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь, 2019.

У дисертації узагальнені теоретичні аспекти проблеми управління витратами галузі рослинництва. Запропоновано авторське тлумачення понять «витрати» та «управління витратами». Виділена окрема група витрат, яка пов'язана з різною економічною віддачею земель різної якості.

Досліджено стан та тенденції розвитку галузі рослинництва, особливості формування рівня витрат на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області, здійснено оцінку ефективності витрат при виробництві продукції рослинництва. Визначено оптимальні розміри площі сільськогосподарських підприємств, які забезпечують найбільшу ефективність виробництва як продукції рослинництва, так і окремих культур. Запропоновано коефіцієнт структури постійних витрат. Обґрунтовано механізм компенсаційних з боку держави витрат на мінеральні добрива в умовах дії закону спадної віддачі.

Ключові слова: ефективність виробництва, структура витрат, рівень дотацій, інтенсивність виробництва, концентрація виробництва.

АННОТАЦИЯ

Божко Н.В. Управление затратами продукции растениеводства на сельскохозяйственных предприятиях. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 «Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности)». Таврический государственный агротехнологический университет, Мелитополь, 2019.

Диссертационное исследование посвящено обобщению теоретических положений и разработке путей повышения эффективности управления

затратами продукции растениеводства на сельскохозяйственных предприятиях.

Рассматриваются теоретические и методические проблемы относительно понятий «стоимость товара», «затраты». Подчеркивается, что данная категория является одной из базовых в экономической науке. Отмечается, что, несмотря на значительную историю исследования данной проблемы и существенную теоретическую базу, вопрос относительно принципов и механизма формирования стоимости товара остается дискуссионным.

Отмечается, что экономически оправданная классификация затрат позволяет четко определить их величину, провести расчет себестоимости отдельных видов продукции, организовать контроль использования ресурсов и оценить влияние объемов производства на структуру затрат. На землях худшего качества землепользователи вынуждены нести дополнительные затраты для получения того же уровня урожайности, который могут получать другие землепользователи на землях лучшего качества. Дается собственное определение понятия управления затратами, как процесса принятия решений относительно оптимального выбора ограниченных ресурсов, направленный на оптимизацию уровня эффективности их использования.

Анализ динамики объемов производства продукции растениеводства показал наличие положительных тенденций, которые связаны с увеличением валовых сборов и урожайности культур. Также отмечается, что присутствуют негативные факторы, связанные с нарушением структуры посевных площадей, недовнесения минеральных и органических удобрений.

Проведен анализ состава и структуры затрат отрасли растениеводства на сельскохозяйственных предприятиях Украины по данным 2015-2017 годов, который позволил установить, что наибольшими темпами увеличивались расходы на аренду, материальные затраты.

Анализ уровня интенсивности производства на структуру затрат по пшенице позволил установить тенденцию к падению удельного веса затрат на семена в группе с уровнем затрат до 7000 грн/га по сравнению с предприятиями в группе с уровнем затрат более 13000 грн/га. При производстве кукурузы на зерно также имела место тенденция к росту удельного веса затрат на минеральные удобрения одновременно с увеличением уровня интенсивности производства.

Уровень затрат на единицу земельной площади является одним из центральных факторов формирования урожайности. В данном случае связь имеет почти линейный характер. Установлен факт наличия фазовых переходов между уровнем затрат и уровнем урожайности по пшенице и подсолнечника. Анализ уровня концентрации производства по критерию площади пашни позволил установить нелинейный характер данной зависимости с величиной полученного финансового результата и рентабельности растениеводства.

Было предложено определять коэффициент структуры постоянных затрат как сумму от умножения удельного веса отдельных затрат в структуре затрат в среднем по совокупности предприятий на удельный вес постоянных затрат в структуре затрат по данной совокупности предприятий. Экономический смысл данного коэффициента заключается в том, что величина постоянных затрат определяется как относительная величина по отдельным статьям, которая затем объединяется в общую величину затрат с учетом фактора веса данной статьи. Расчет и анализ данного коэффициента по отдельным культурам позволил установить четкую тенденцию к постепенному наращиванию величины условно-постоянных затрат с ростом уровня интенсивности и уменьшением их величины в группе предприятий с наибольшим уровнем затрат.

С целью доведения уровня внесения минеральных удобрений до научно-обоснованного уровня предлагается методический подход к определению величины возможных дотаций со стороны государства, учитывающий как уровень доходности, так и действие закона убывающей отдачи. Подчеркивается, что использование сделанных предложений позволит не только увеличить количество внесения минеральных удобрений, а и позволит увеличить объемы производства культур, улучшит уровень воспроизводства плодородия почв.

Ключевые слова: эффективность производства, структура затрат, уровень дотаций, интенсивность производства, концентрация производства.

ANNOTATION

Bozhko M.V. Management of crop production costs at agricultural enterprises. - Qualifying research paper on the rights of the manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Economics in specialty 08.00.04 "Economics and Management of Enterprises (by Types of Economic Activity)" - Tavria State Agrotechnological University, Melitopol, 2019.

The dissertation summarizes theoretical aspects of the problem of management of costs of crop production. The author's interpretation of the concepts of "cost" and "cost management" is proposed. A separate group of costs related to different economic returns of different quality lands is allocated.

The state and trends of the development of the crop production sector, the peculiarities of the formation of the level of expenditures on the example of agricultural enterprises of the Kharkiv region have been investigated, and the estimation of the cost effectiveness in the production of crop production have been carried out. The optimum size of the area of agricultural enterprises, which provide the greatest efficiency of production of both crop production and individual crops, is determined. The coefficient of structure of constant costs is offered. The mechanism of state compensation for mineral fertilizers under the conditions of the law of decreasing returns is substantiated.

Key words: production efficiency, cost structure, subsidy level, intensity of production, production concentration.

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг».
Свідоцтво про держ. реєстрацію ю. о. А00 № 507350.
61022, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.
Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96.